

Notitie: Aan de slag voor een sterkere democratie

Input voor rondetafelgesprek Tweede Kamer | Stichting Democratie Monitor | 22-5-2026

1. Kernboodschap: democratie komt niet door de APK

De democratie komt niet door de APK. Dat [concludeert](#) de Democratie Monitor op basis van grootschalige data-analyse. Het is daarom belangrijk dat de Tweede Kamer zo snel mogelijk groot onderhoud in gang zet om de democratie te beschermen en versterken waar nodig. Met name de rechtsstatelijkheid van politiek en bestuur staat onder druk, evenals de ruimte voor burgers, maatschappelijke organisaties en journalisten om de macht te controleren, informeren en beïnvloeden. Ook de toegang tot het recht verdient aandacht. In deze notitie worden eerst de belangrijkste trends beschreven en vervolgens handelingsopties aangereikt om de democratische rechtsstaat te versterken.

2. Democratie APK: de belangrijkste trends

Democratie komt niet door de APK; groot onderhoud is noodzakelijk

De democratie komt niet door de APK. Uit de data blijkt dat 18 van de 45 aspecten van een gezonde democratie in het rood staan¹. Zij verslechteren in de periode 2014–2024 meer dan 10%. Slechts 9 van de 45 indicatoren staan in het groen en verbeterden. De negatieve trends zijn niet alleen talrijker, maar ook krachtiger dan de positieve ontwikkelingen. Groot onderhoud aan onze democratie is daarom broodnodig. Hiervoor is een groot maatschappelijk draagvlak: ruim 9 op de 10 Nederlanders wil dat het minderheidskabinet onze democratie beschermt en zet dit bovenaan hun wensenlijst.

Democratische politiek en bestuur kalven af

Het vertrouwen in de Tweede Kamer is op zijn laagst sinds het begin van de meting: slechts 1 op de 4 Nederlanders vertrouwt de Tweede Kamer. Tegelijkertijd doen politici steeds vaker onrechtsstatelijke voorstellen in verkiezingsprogramma's (105 rode kaarten in 2025), is er significante steun voor autocratische maatregelen onder de bevolking (25-33%) en is de tevredenheid met het functioneren van de democratie gedaald tot een dieptepunt van 58%. Politici krijgen in alle bestuurslagen te maken met steeds meer intimidatie en bedreiging, dat ook hun werk belemmert. Gemiddeld krijgt 1 op de 7 wetsvoorstellen een negatief advies van de Raad van State.

¹ In de [Democratie Monitor 2025](#) staat meer informatie over de democratie-APK, inclusief de gebruikte indicatoren en data en de methodologische verantwoording. De Democratie Monitor 2026 komt na de zomer uit.

De controle en invloed op de macht vanuit de samenleving wordt uitgehold

Een gezonde democratie drijft op sterke wortels in de samenleving: een vitaal maatschappelijk middenveld, burgers die van zich kunnen laten horen, een vrije pers, en onafhankelijke wetenschap. Op al deze fronten ziet de Democratie Monitor negatieve ontwikkelingen. Denk aan verscheidene politieke initiatieven om het maatschappelijk middenveld aan banden te leggen en het demonstratierecht in te perken. Uit de data blijkt dat autoriteiten steeds vaker vreedzame demonstraties opbreken en dat de journalistiek en wetenschap onder druk staan door bezuinigingen en (juridische) intimidatie.

De toegang tot het recht verdient aandacht

De rechtspraak geniet breed vertrouwen in Nederland: rechters scoren (veel) hoger dan politici, ambtenaren en de pers. Bovendien vindt 7 op de 10 Nederlanders dat rechtbanken iedereen gelijk behandelen. Corruptie in de rechterlijke macht is al langdurig zeer laag en blijft dalen. Toch staat het systeem onder druk: de perceptie van gelijke behandeling door rechters daalde onder Nederlanders van 80% naar 70% tussen 2014 en 2022, en bijna 9 op de 10 Nederlanders vindt dat het voor sommige mensen vanwege de kosten moeilijker is om een rechtszaak te beginnen dan voor anderen.

Internationale context vergroot de urgentie

Nederland opereert in een wereld die snel autocratiseert. Slechts 7 procent van de wereldbevolking leeft in een volwaardige democratie en 3 op de 4 mensen in een autocratie. De dominantie van wereldwijde anti-democratische ontwikkelingen en bewegingen, waaronder in de EU en de VS, ondermijnt ook onze eigen democratische rechtsstaat.

Lichtpuntjes

Niet alles is negatief. Naast het vertrouwen in rechters neemt ook het vertrouwen in de pers, ambtenaren, en medeburgers toe. En internationaal behoort Nederland nog altijd tot de meest geavanceerde democratieën, hoewel we ook daar afglijden ten opzichte van landen om ons heen. Recente ontwikkelingen, zoals in Hongarije en de VS, laten ook de kracht zien van burgers die zich verenigen tegen machtsmisbruik, corruptie en uitsluiting door de staat.

3. Handelingsopties

De Democratie Monitor [ziet](#) een breed gedeelde wil om de democratie weer door de APK te laten komen. Hieronder staan de belangrijkste handelingsopties waarmee de Tweede Kamer het broodnodige groot onderhoud aan onze democratie kan realiseren.²

a) Versterk rechtsstatelijkheid van politiek en bestuur

Het kabinetsbeleid bevat een aantal positieve stappen voor de versterking van de rechtsstatelijkheid van politiek en bestuur. Met name urgent zijn de plannen voor de integrale wet op politieke partijen, betere bescherming van politici tegen intimidatie, en grotere onafhankelijkheid van democratische instituties. Ook hervorming van het staatsnoodrecht is gewenst om misbruik daarvan tegen te gaan.

Maar politici en politieke partijen hebben hier ook zelf een grote verantwoordelijkheid. Kamerfracties kunnen afspreken geen evident onrechtsstatelijke voorstellen meer te doen, onder andere in hun verkiezingsprogramma's. Het uitdragen van respect voor de formele democratische instituties en de rechtspraak, pers en het maatschappelijk middenveld wordt belangrijker.

Ook als politici twijfel zaaien over de uitvoering van door hen zelf aangenomen wetten en regels ondermijnen ze de democratie. Burgers willen dat de politiek met oplossingen komt in plaats van onuitvoerbare wetten. Respect voor de wet, politieke opposenten, democratische instituties en tegenmacht is een basisnorm in een democratie. Het is goed als democratische politici deze norm meer en expliciet uitdragen en deze zeker niet ondermijnen.

b) Koester de kracht van de samenleving

Het kabinet toont de juiste ambitie om het maatschappelijk middenveld meer te betrekken bij het versterken van de democratische rechtsstaat, maar concrete maatregelen ontbreken. De Democratie Monitor raadt aan om een beleidstafel 'Democratie en Samenleving' te starten waar overheid en maatschappelijk middenveld periodiek samenkomen. Dat vergt ook capaciteit. Met een democratiefonds kan de overheid de capaciteit van het maatschappelijk middenveld en andere burgerinitiatieven op dit terrein vergroten.

² Deze aanbevelingen komen voort uit de [Democratie Monitor 2025](#), onze [analyse van het coalitieakkoord](#) en de [33 panklare plannen voor de formatietafel](#) die de Stichting Democratie Monitor met steun van een brede coalitie van maatschappelijke organisaties, experts en netwerken heeft opgesteld.

Daarnaast spreekt het voor zich om politieke initiatieven te stoppen die de controle op de macht vanuit de samenleving inperken. Denk aan de voorgestelde inperkingen van het demonstratierecht die onnodig zijn en averechts werken. Of de pogingen om te voorkomen dat maatschappelijke organisaties de staat kunnen aanklagen als deze zich niet aan de wet houdt. Ook draait dit kabinet slechts een deel van eerdere bezuinigingen op de publieke omroep en de journalistiek terug. Dat is onvoldoende. Met name lokale en regionale (onderzoeks)journalistiek zijn financieel uitgehold en vergen extra investeringen.

c) Waarborg de toegang tot het recht

Rechtshandhaving speelt wereldwijd een belangrijke rol in het tegengaan van democratische erosie. Daarom is het belangrijk hun onafhankelijkheid van de politiek te vergroten. De voorstellen daartoe uit het coalitieakkoord - o.a. eigen begroting, verkleinen politieke invloed op benoemingen, toetsen aan de grondwet - zijn daarom urgent. De Democratie Monitor raadt aan deze stappen snel te realiseren. Tegelijkertijd moet de toegang tot het recht voor burgers worden vergroot, onder andere door griffierechten te verlagen en breed te investeren in rechtsbijstand bovenop de door het kabinet aangekondigde investering in de sociale advocatuur.

d) Investeer in weerbare en democratische lokale gemeenschappen

Lokale gemeenschappen en bestuurders vangen de eerste klappen als de democratie achteruitgaat. De Democratie Monitor steunt daarom de inzet op grotere lokale weerbaarheid, maar maakt zich zorgen over de te nauwe focus op crisisparaatheid, nationale veiligheid en vitale infrastructuur. Weerbaarheid begint bij de kracht van burgers. Het ontstaat in gemeenschappen met robuuste publieke en sociale voorzieningen, sterke onderlinge relaties, én mogelijkheden voor burgers om betekenisvol deel te nemen aan democratische besluitvorming.

Aangezien slechts beperkte middelen zijn vrijgemaakt voor weerbaarheid, is het belangrijk de beschikbare middelen - waaronder het Gemeenschapsfonds - zo doelmatig mogelijk te besteden en te laten bijdragen aan zo veel mogelijk aspecten van lokale weerbaarheid. Dit vraagt om een helder sturingsmechanisme en afwegingskader.

4. Start nu met het groot onderhoud van de democratie!

Groot onderhoud is nu nodig. Een gezonde democratie is het fundament van onze veiligheid, vrijheid en voorspoed. En het is een voorwaarde om alle andere doorbraken te realiseren waar Nederland zo naar snakt. In minder democratische samenlevingen zijn burgers armer, onzekerder, onvrijer en ongezonder. Ook bedrijven hebben last van een

haperende democratische rechtsstaat: hoe slechter de democratie, hoe meer zij te maken krijgen met onzekerheid, vriendjespolitiek, corruptie en willekeur.

Daarom roept de Democratie Monitor de Tweede Kamer op om prioriteit te geven aan versterking van de democratische rechtsstaat. Bovenstaande handelingsopties bieden een duidelijk startpunt. Daarbij vraagt het om open vizier richting oppositie, instituties, maatschappelijke organisaties en de samenleving. En om extra middelen. Maar deze investering betaalt zichzelf ruimschoots terug, gezien de enorme schade die democratische erosie aanricht.

Laten we ervoor zorgen dat we het niet zo ver laten komen als in de VS of Hongarije. We weten nu dat een democratie snel kan afglijden en dat het veel bloed, zweet en tranen kost om dit weer te herstellen. Onze voorouders, die generatie na generatie onze democratie hebben opgebouwd, kunnen hierover meepraten. Maar we kunnen ook hoop putten uit deze voorbeelden. Ze laten zien dat we de negatieve trends kunnen keren als we de rug recht houden, onze democratische principes koesteren, en samenwerken om de democratie te versterken.

Over de Stichting Democratie Monitor

De Democratie Monitor maakt met data inzichtelijk hoe onze democratie ervoor staat. Op basis daarvan zetten we ons in voor versterking en bescherming van de democratie waar nodig. De Democratie Monitor is een politiek neutrale maatschappelijke organisatie die duidelijk stelling neemt voor het belang van een gezonde democratie voor onze samenleving.

De analyses en aanbevelingen in deze notitie zijn gebaseerd op de [Democratie Monitor 2025](#), de [analyse van het coalitieakkoord](#) die de Democratie Monitor maakte, en de [33 panklare plannen voor de formatietafel](#) die we verzamelden, met steun van een brede coalitie van maatschappelijke organisaties, experts en netwerken.

Voor vragen en opmerkingen kunt u mailen naar info@democratiemonitor.nl.